

Ганна Плечелюк

ОБРАЗ НИВИ ЯК СИМВОЛ АРХЕТИПУ ПЕРЕРОДЖЕННЯ У КАНТАТІ МИРОСЛАВА СКОРИКА “ВЕСНА”

У статті проаналізовано кантату М. Скорика “Весна” як зразок втілення архетипу Переродження, котре обґрунтував К. Г. Юнг. Закцентовано, що подолання зимових пуг, поступове оживання природи, весняне оновлення землі, процвітання та родючість ниви автори прирівняли до поетанного духовно-соціального переродження нації, трактуючи його як вищий, духовно-соціальний рівень вияву архетипу. Визначено кульмінаційні точки драматургічного розвитку для показу процесу суспільного оновлення: соло баритона “Встань, орачу, встань!” у третій частині та контрастні епізоди фіналу – від натхненного розспіву “Дай теплоти”, рішучої теми “Дай і огню”, грізного фугато “Сили рукам дай” до коди-апофеозу “Пути ламать”.

Ключові слова: кантата, архетип Переродження, українська традиція, музичне вираження, засоби музичної виразовості.

Анна Плечелюк

ОБРАЗ НИВЫ КАК СИМВОЛ АРХЕТИПА ПЕРЕРОЖДЕНИЯ В КАНТАТЕ МИРОСЛАВА СКОРИКА “ВЕСНА”

В статье проанализировано кантату М. Скорика “Весна” как образец воплощения архетипа Перерождения, обоснованного К. Г. Юнгом. Подчёркнуто, что преодоление зимних оков, постепенное оживание природы, весеннее обновление земли, процветание и плодородие нивы приравнены авторами к поэтапному духовно-социальному перерождению нации, которое трактуется как высший, духовно-социальный уровень проявления архетипа. Определено кульминационные точки драматургического развития для показа процесса общественного обновления: соло баритона “Встань, пахарь, встань!” в третьей части и контрастные эпизоды финала – от вдохновенного распева “Дай теплоты”, решительной темы “Дай и огня”, грозного фугато “Силы рукам дай” до коды-апофеоза “Узы ломать”.

Ключевые слова: кантата, архетип Перерождения, украинская традиция, музыкальное выражение, средства музыкальной выразительности.

Hanna Plecheliuk

THE FIELD IMAGE AS A SYMBOL OF THE REBIRTH ARCHETYPE IN THE CANTATA “SPRING” BY MYROSLAV SKORYK

The cantata “Spring” by M. Skoryk as an example embodiment of the Rebirth archetype reasonable by C. G. Jung is analysed in the article. Stated that overcome of winter shackles, gradually coming to life nature, spring renewal of land, prosperity and fertility of fields are equated to the gradual spiritual and social rebirth of the nation, which is treated as a higher, spiritual and social level expression of archetype.

The article states that modern society tired of technological progress in the search for spiritual foundations are increasingly drawn to original natural religion concepts. Therefore actual humanities problem, including musicology, is to create a modern understanding of the phenomena of religion that will allow our contemporary see themselves on a continuum of eternal values. An important concept of the collective consciousness of all time is the rebirth archetype is embodied in a series of images of world religions and folk traditions, including dying and resurrected gods of nature and others.

Ukrainian people as farmers have preserved a significant part of folk tradition in religious thought, combining in the collective consciousness and Christian religious primary basis. For example, Christ is the “Red Sun”, Mother Earth is “resurrected” every year in spring to new life, not only to its virgin beauty bloom and to become a covered field and give a rich harvest. Thus, land-cornfield is one of the cornerstones of character of Rebirth archetype in Ukrainian traditions and its modern interpretation study, its traditional fullness and modifications, is the purpose of the present study, carried out by the example of the cantata “Spring” by M. Skoryk.

The field image as a symbol of Rebirth archetype founded in Ukrainian national consciousness was the source of the vast artistic heritage, which includes well-known writings by I. Franko. The idea of spiritual and social rebirth of the people embodied in poetry for example update (“coming to life”) of nature. The Ukrainian nation is encoded in the field image as a semantic unit. The author is embodies of the arrival of spring, the awakening of the world around us and “coming to life” of the earth in the each verse. M. Skoryk choosing five poems from the cycle consistently emphasized the social aspect of the degeneration of the people that are in bondage, which in turn is associated with winter.

The study concluded that the cantata “Spring” clearly shown the images of earth-field, field, mother which rise to the level of a strong magical character of the Ukrainian people. Overcoming the shackles of winter, gradually coming to life nature, spring renewal land, prosperity and fertility fields equal to the authors of gradual spiritual and social rebirth of the nation, which is treated as a higher, spiritual and social level expression of the Rebirth archetype reasonable by Carl Gustav Jung.

Key words: *cantata, the Rebirth archetype, Ukrainian tradition, musical expression, means of musical expression.*

Сучасне суспільство, втомлене від технічного прогресу, в пошуках духовних основ дедалі частіше звертається до явищ і понять, котрі належать до системи первинної природної релігійності. Тому актуальною проблемою гуманітарних наук, у тому числі музикознавства, є створення сучасного уявлення про феномени цієї релігійності, що дасть змогу нашому сучасникові бачити себе у континуумі вічних цінностей. Важливим поняттям колективної свідомості усіх часів і народів є Переродження, архетип якого втілений у низці образів світових релігій та фольклорних традицій, у тому числі помираючих і воскресаючих богів, сил природи та ін. Українці як народ-хлібороб досі зберегли вагому складову народної традиції у релігійному мисленні, поєднавши в колективній свідомості християнську та первинно-релігійну основи. Так, Христос є “красним сонечком”, а Матінка Земля “воскресає” щороку навесні для нового життя, і не тільки щоби квітнути своєю цілинною красою, а щоби стати засіяною **нивою** і дати багатий врожай. Таким чином, земля-нива є одним з наріжних символів архетипу Переродження в українській традиції, що потребує наукового дослідження.

Звертаючись до музичної франкіани, насамперед оглянемо основні джерела, дотичні до нашої теми. Згаданий твір М. Скорика отримав аналітичне висвітлення у працях, серед яких виділимо найновіші дослідження Х. Казимирів [2], Л. Кияновської [4; 5], Л. Немцовой [6], основні позиції яких враховуватимемо в наших міркуваннях. У цілому, враховуючи вітаїстичний характер твору та з огляду на політичні події в Україні у час його написання, дослідники вважають кантату “Весна” символом сподівань на суспільне оновлення у часи “хрущовської відлиги” і бачать як один із тих, що відкривають нову музичну епоху національного “шістдесятництва”: його “концепція... відобразила, ніби в краплині води, й засвоєння вікових традицій галицької культури, і сприйняття поетичної філософії одного з найвидатніших поетів-мислителів України, і тенденції “пробудження” національної самосвідомості в 60-х рр., дивовижно переплетені з описаними Франком настроями та сподіваннями майже за століття до того, і сприйняття модерної виразової техніки, яка вразила молодих мистців у вперше відкритих тоді композиціях Ігоря Стравинського, Бели Бартока, Пауля Гіндеміта, Артюра Онеггера, інших корифеїв музики ХХ ст.” [5, с. 384]). Кантата М. Скорика, на думку Л. Кияновської, – один із зразків “егалітаризму” як вираження інтелектуального діалогу з національними цінностями і мистецькою традицією [5], а Франкове

“мільйони чекають щасливої зміни...”, за словами В. Драганчук, є “національним відгуком на “Оду до радості” Ф. Шиллера” [1, с. 8].

Мета статті – виявити особливості сучасного трактування образу ниви як одного з наріжних символів архетипу Переродження в українській традиції, його традиційної наповненості та модифікацій, на прикладі кантати М. Скорика “Весна”.

В аналізі образу ниви як символу архетипу Переродження виходитимемо з лінгвістичного розуміння концепту *нива*. Як стверджує Н. Калинюк, етнокультурне поняття “земля”, побудоване на прадавніх уявленнях соціуму, уособлює зашифровану систему значень – як прямих, так і узагальнено-образних. Втілюючи позицію перехідної зони між світами, образ землі набуває форм архетипу (*земля–життя* і *земля–смерть*), тобто, виконує роль своєрідного острова, на якому перебуває людина, духовний первінь котрої перебуває в боротьбі за можливість потрапити у вищий божественний або підземний світ [3, с. 1]. Дослідниця вбачає різні смислові грані обраного символу в поєднанні зі спорідненими аксіосимволами землі – мати, життя, смерть, могила, мова, страдниця та годувальниця, туга. Пройшовши тривале формування фольклорною спадщиною, названі опозиції отримують відповідні образні означення – свята, сира, чорна, щедра, рідна, чужа, своя, нещасна. Розвиток поняття “земля” через вікові традиції до сучасного оновленого розуміння лексики слова призвів до конкретизації значущості номінації в українській мові; таким чином, Земля є планета; країна, держава, край; простір, суходіл; ґрунт. За словами авторки, змістовно близькі до номінації *земля* такі образи, як поле, степ, луг, лан, *нива*, що постають у різному контексті [3, с. 7–9]. При цьому семантика ниви як співобразу полягає у розширенні “осмислення національного простору як джерела життя” [3, с. 10].

Образ плодючої ниви як символу архетипу Переродження, закладений в українській національній свідомості, став джерелом величезної мистецької спадщини, до якої увійшли й відомі “Веснянки” І. Франка. У циклі на прикладі оновлення (“оживання”) природи втілюється ідея духовно-суспільного переродження народу, де в образі ниви як смислової одиниці закодовано українську націю. У кожному вірші автор відображає прихід весни, пробудження довколишнього світу та “оживання” землі: “Дивувалась зима: / Як се скріпла земля / Наливаєсь теплом, / Оживає щодня?”, котра чекає відродження: “жде спрагла земля плодотворної зливи”; “мільйони чекають щасливої зміни, ... / Що людськість, мов красна весна, оновить”.

Мирослав Скорик, обравши п’ять віршів з циклу, послідовно акцентував соціальний аспект переродження народу, який перебуває у неволі, котра своєю чергою, асоціюється із зимою і відтворена у вступі. Похмуро-грізну зимову картину змальовують мідні духові (активні інтонаційні ходи, мінорний лад, повільний темп, “важкий”, акцентований акордово-гармонічний виклад), на противагу яким звучить, як весняний промінчик, ніжна, мажорна, політна мелодія у струнних (легкості надає пошвавлений темп та розмір 6/8). Розлогі акорди арфи, використання дзвіночків, проста побудова метро-ритмічного та інтонаційного рисунка (вісімковий “вальсовий” хід по тонічному тризвуку C-dur), світла тема солістки та хорові перегуки характеризують першу частину кантати “Дивувалась зима”, в якій маленькою квіткою-підсніжником “проростає” воля народу: “Дивувалась зима: / Як посміли над сніг / Проклюнутись квітки / Запахущі, дрібні?” Уже в початкових рядках поет і композитор показують нездоланність *новопереродженої землі-України*: озеленіла та уквітчана, вона переборола холод ярма, насилля і наруги. Застосовано хоровий діалог, в якому основну мелодичну лінію виконує жіноча група, а відповідь-відлуння на повторюваній прімі – партія чоловіча. Голоси, злиті в єдину мелодико-гармонічну фактуру, рухаючись звукорядом угору, досягають динамічної (*f*) та інтонаційної вершин.

У другій частині “Гримить” запрограмовано ідею очікування нового життя, щасливого мирного майбутнього, добрих плодів після сходження благодатної зливи на українську землю. Музичне висловлювання має урочистий характер, швидкий темп, тут відзначимо акцентовані акордові нашарування, почергові імпульсивні стрибки голосів на ч 4 (імітування грому), від активних на початку твору (*f*) до поступово затихаючих у фіналі (*pp*), чіткий ритмічний рисунок (хід рівними четвертними) в штриху *non legato*.

Абсолютно контрастна з попередньою є третя частина “Гріє сонечко”. Тиха, лірична трель сопілки і пасажний виклад мелодії переважно в другій і третій октавах на фоні м’яких струнних, чуттєві вступи арфи, мов блиск перших промінців, спокійний темп – усе це створює настрої весняного сонячного ранку. Подальший розвиток здійснюється в дусі народної пісні – композитор проводить веснянкову тему в сопрано, на затриманому, динамічно сфілірованому звуці котрого побудована тема альта. Дівоча кантілена переходить у пристрасне соло баритона “Встань, орачу, встань”, продубльоване, як стверджувальне відлуння, жіночою групою. Спонування поета пробудитися спрямоване до людини, котра асоціює своє життя з працею на ниві, котра вірить і надіється, що земля, омита потом, величезними трудами, зміцнена святими молитвами, дасть щедрі плоди – це прохання спрямоване до українця. Міцна сила волі, робочі руки, велике серце допоможуть зібрати урожай з Божої благодаті на увесь край – і оживе нація, і переродиться дух народності, як оновлюється земля навесні, як піднімаються жита на нивах! Композитор, розділяючи бачення автора поезій, виділяє текст “Так і груди землі диха-двигаясь / Силою дивною, оживуючою”: після веселої, рухливої, легкої, наповненої вокалізми розспівами у супроводі струнних інструментів, виконаної жіночим хором теми “Любо дихає воздух леготом”, – через заповільнення, подовження тривалостей удвічі (з восьмих на четверті, четверті з крапкою), використання пунктирного ритму, що ніби відтворює пульсацію серця, виростає тема, яка символізує переродження землі як душі народу. М. Скорик акцентує заклик до підняття вольового духу співвітчизників, повторюючи в хорі чотири рази “Встань, орачу!” (рішуче, в пошкваленому темпі, розділяє активні виголоси на почергові вступи однорідних хорових груп, подекуди затримуючи мотив “встань” на довгих тривалостях). Аналогічно розв’язує митець мету-заклик поета піднятися з колін та сіяти “золоте зерно”. У широкому шестидольному розмірі, мелодико-гармонічній фактурі, протяжному звуковеденні, поступовому динамічному напруженні композитор будує драматичну кульмінацію частини: “З трепетом любви мати щирая / Обійме його, / Кров’ю теплою накормить його, / Обережливо виростить його”. Звертання поета “Гей, брати! В кого серце чистее, / Руки сильні, думка чесная, / – Прокидайтесь!” звучить як патріотично піднесений марш (застосований пунктирний ритм та штрих *pop legato* сприяє враженню крокування). Усіма засобами музичної виразовості композитор прагне стрепенути застигли від жорстокості, несправедливості душі й активізувати пробудження народу, для засіву нового зерна правди, братерства, вольності, доброго майбуття. Завершується частина висхідним, широким мелодичним рухом хору, помпезними затриманими цілотактово акордами на фоні церковних дзвонів. Таке вирішення поетичних рядків “Сійте! На пухку землю, на живу ріллю / Впадуть сімена думки вашої” ще раз підкреслює важливість народного духовно-соціального зростання задля суспільного переродження України.

Поліфонічно осмислює композитор четверту частину кантати “Розвивайся, зелена діброва”. Митець мінає використані поетом слова “лозо, борзо” та у формі чотириголосної фуґи проводить тему, мелодика котрої характерна для народних дум, балад. Поступово збільшуючи динаміку (з *p* до *ff*), ускладнюючи інтонаційне зерно теми, М. Скорик зображає процес переродження природи, алегорично зіставленої з пригніченою нацією “Оживає помертвіла природа наново. / Оживає, розриває пута зимовії”. В іншій мелодико-ритмічній побудові фуґи, проте, залишаючись у тому ж народно-пісенному дусі, розвивається веснянкова тема замовляння поета “Зеленійся, рідне поле, / Українська ниво! / Підоймися, колосися, / Достигай щасливо!”. Асоціативна сторона вірша показує ідейний зміст римованих рядків, що полягає в образі ниви-нації, запрограмованої з волі автора слів на повне оновлення, трансформацію – як форму архетипу Переродження (за К. Юнгом [7]). Тому композитор тему-заклик відродження духовного та соціального життя українського народу повторює кілька разів, завершуючи частину затриманим мажорним тризвуком “достигай!”

у - кра - їн - ська ни - во, у - кра - їн - ська ни - во, у - кра - їн - ська ни - во, у - кра - їн - ська ни - во,

О, шас - ли - Пі - дой - ми - ся, до - сти - гай, шас - Пі - дой - ми - ся, о, до - сти - гай, шас - о, ко - ло - си - ся до - сти - ська. О. шас - ли

У п'ятій частині "Земле моя" з українських уст звучить пристрасна мольба-прохання до землі-матері подарувати зернинку тієї безмежної сили, з якої здатна щовесни оновлюватися і народжувати нові плоди. Декламаційна арія-сповідь доручена соло баритона (активний стрибок на ч4 у першій долі такту виділяє звернення "земле") з драматичним дублюванням, а згодом і розширеним викладом теми у хорі. Велике прагнення, навіть вимагання магичної сили змальоване на фінальних словах строфи у високій теситурі, на *ff*, агогічним розширенням темпу й акцентованим виділенням кожного складу "Дай і мені!". Остання частина кантати наповнена контрастними епізодами: кожен строфу М. Скорик відтворює по-різному – від натхненного розспіву "Дай теплоти", палкого, рішучого, тріольного проведення теми "Дай і огню", що завершується нерозв'язаним затриманим акордом "Вічну дай страсть", грізного, маршеподібного фугато "Сили рукам дай" – до коди-апофеозу через широкі ходи довгими тривалостями, мелодичного обігрування обернень тонічного тризвуку "Пути ламать". Композитор відтворив сенс тісної взаємодії народу та землі-держави як невід'ємної субстанції, цілюща енергія котрої спроможна переродити країну.

Таким чином, у кантаті "Весна" чітко увиразнюється образ землі-ниви, поля, матері, які підняті до рівня сильного магичного символу українського народу. Подолання зимових пут, поступове оживання природи, весняне оновлення землі, процвітання та родючість ниви автори прирівняли до поетапного духовно-соціального переродження нації, яке є вищим, духовно-соціальним рівнем вияву архетипу Переродження, що обґрунтував К. Г. Юнг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Драганчук В. Архетип Мойсея у музичному дискурсі: національне в рефлексіях універсалізму Івана Франка / Вікторія Драганчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. – № 2 (вип. 35). – С. 5–13. – Режим доступу : http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/mistectvoznnavstvo/Must_16_2.pdf

2. Казимирів Х. Міфологема землі в українській музиці у контексті весняної тематики : обрядовий і соціальний аспекти / Христина Казимирів // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. – № 1 (вип. 34). – С. 51–58. – Режим доступу : http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/mistectvoznnavstvo/Must_16_1.pdf
3. Калинюк Н. В. Лінгвостилістична динаміка образу *земля* в українській поетичній мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.02.01 – “Українська мова” / Калинюк Наталія Василівна ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
4. Кияновська Л. Мирослав Скорик: людина і митець / Любов Кияновська. – Львів : б/в, 2008. – 602 с.
5. Кияновська Л. Музичне прочитання поезії Франка у вимірах сучасної естетики (на прикладі творчості львівських композиторів) / Любов Кияновська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : Зб. наук. пр. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – Вип. 21. – С. 377–388. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73607/29-Kiyanova.pdf?sequence=1>
6. Немцова Л. О. Хорова франкіана: соціокультурний та жанрово-стильовий виміри : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : 17.00.03 “Музичне мистецтво” / Немцова Лілія Орестівна ; Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2017. – 20 с.
7. Jung C. G. *Four Archetypes. Mother, Rebirth, Spirit, Trickster* / Carl Gustav Jung ; Translated by R.F.C. Hull. – London and New York : Taylor & Francis e-Library, 2004. – 201 p.

REFERENCES

1. Drahanchuk, Viktoriia (2016), The Moses archetypes in a musical discourse: the national in reflections of Ivan Franko's universalism, *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia : Mystetstvoznnavstvo* [The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University Specialisation: Art Studies], iss. 2 (35), pp. 5–13. (in Ukrainian), available at : http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/mistectvoznnavstvo/Must_16_2.pdf (access January 17, 2017).
2. Kazymyryv, Khrystyna (2016), Earth mythologeme in Ukrainian music in the context of spring theme: the ritual and social aspects, *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia : Mystetstvoznnavstvo* [The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University Specialisation: Art Studies], iss. 1 (34), pp. 51–58. (in Ukrainian), available at : http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/mistectvoznnavstvo/Must_16_1.pdf (access January 28, 2017).
3. Kalyniuk, N. V. (2010), “Linguostylistic dynamic of the image of *the earth* in the Ukrainian poetic language”, Thesis abstract for Cand. Sc. (philology), 10.02.01, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 20 p. (in Ukrainian).
4. Kyianovska, Liubov (2008), *Myroslav Skoryk: liudyna i mytets* [Myroslav Skoryk: the man and the artist], Lviv. (in Ukrainian).
5. Kyianovska, Liubov (2012), Music reading by Franko's poetry in measurements of modern aesthetics (the examples of works by Lviv composers), *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist, Zbirnyk naukovykh prats* [Ukraine: cultural heritage, national identity, statehood, Collected of scientific works], vol. 21, pp. 377–388. (in Ukrainian).
6. Nemtsova, L. O. (2017), “Choral Frankiana: sociocultural and genre-stylistic dimensions”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Musical Art), 17.00.03, M. Lysenko Lviv National Music Academy, Lviv, 20 p. (in Ukrainian).
7. Jung, Carl Gustav (2004). *Four Archetypes. Mother, Rebirth, Spirit, Trickster*, Translated by R.F.C. Hull, London and New York, Taylor & Francis e-Library. (in English).